

Münazarat'ta Kürtler, ayrılık veya onurlu birliktelik

Levent Bilgi

Yrd.Doç.Dr. Harran Ü. Öğretim Üyesi

Giriş

Bu toprakların insanları yüzyıllardır hürriyet, adalet, insan hakları ve demokrasi sorunlarıyla beraber yaşamışlardır. Bu temel problemlerin bir türlü aşılabilmesi ve insanca bir idari sisteme, insanca bir hayata kavuşulabilmesi, beraberinde sürekli başka sorunların doğmasına sebep olmuştur. Kürt sorunu, başörtüsü, Alevi ve azınlıklar meselesi, işkence, cemaatler vs.

Bediüzzaman, cami kürsülerinde, meydanlarda halka, tüm bu sorunların temeli olan meşrutiyetin faziletini anlatmakla yetinmez. Meşrutiyet'e zihnen çok uzak bulunduğu Doğu aşiretlerine, kendi tabiriyle "aşair-i Ektrat"¹ a da meşrutiyeti anlatmaya çalışır. Yine kendi tabiriyle, "dağ ve sahrayı bir medrese ederek meşrutiyeti ders"² verir. Bizzat ulaşamadığı insanlara ise kendi bedeline konuşmak üzere, Münazarat isimli bir eser kaleme alır.

Münazarat, tabir yerindeyse, harika bir "demokrasi manifestosu" dur.

Bediüzzaman Münazarat'ı "Azametli bahtsız bir kıt'anın, şanlı tâli'siz bir devletin, değerli sahipsiz bir kavmin reçetesi"³ olarak tanımlar. İfade-i Meram'ın sonlarında ise Münazarat'ın "Ektrat Reçetesi"⁴ olduğunu söyler.

Bu ifadelerden ve Doğu'daki aşiretlerle yapılan münazaralardan doğduğunu düşünürsek Münazarat'ın öncelikli olarak Kürtlere ve genişleyerek bütün İslam toplumuna hitap ettiğini söylemek mümkündür.

1. BSN, *Eski Said Dönemi Eserleri*, YA Neşriyat Yayınları, s.206

2. *Age*, s.206

3. *Age*, s.200

4. *Age*, s.204

Bediüzzaman'a
göre Meşrutiyet
"Esas-ı insaniyet
olan cüz-i
ihtiyarı temin
eder."8 Cüz-i
ihtiyar insanlığa
Allah'ın bir
ikramıdır. İstibdat
ve hürriyetsizlik
ise ihtiyarı
elimizden alan bir
musibettir.

Bu dönemlerde Said Nursi'nin gazetelere yazdığı ilk makalelerinde de Kürtleri asıl muhatap aldığını ve öncelikli olarak onlara seslendiği söylenebilir. Kürtler Yine Muhtaçtır, ya Maşere'l Ektrat diye başladığı, Bediüzzaman Said Nursi'nin Nasayihi adlı makale, Kürtler Neye Muhtaç adlı makale, Kürtler ve Osmanlılık, Kürtler ve İslamiyet, adlı makalelerde Said Nursi çok yoğun bir şekilde Kürtlere hitap etmektedir. Bu arada Şark ve Kürdistan, Kürt Teavün ve Terakki gibi Kürtler adına çıkan gazetelerde Kürtlere hitapların çok daha yoğun olduğu, ancak Volkan gibi gazetelerde bu yoğunluğun düştüğünü söylemek mümkündür.

Bediüzzaman her ne kadar Münazarat'ı Ektrat Reçetesi olarak vasıflandırsa da İfade-i Meram'ın başında "Şu eserlerden her birisi Kürt olduğu gibi, aynı halde Türk, aynı vakitte Arap'tır."⁵ demek suretiyle, aslında Münazarat'taki reçetelerin tüm Müslümanlara, belki de tüm insanlığa deva olabileceğini ifade etmektedir.

Said Nursi yine İfade-i Meram'da kendisinin Kürtçe düşünüp, Türkçe ve Arapça yazdığını⁶ söyler.

Bediüzzaman, Münazarat'ın başında "Kürtlerin tabiat-ı meşrutiyet-perverânelerine binâen, dersi münâzara ve münâkaşa sûretinde okuyorlar. Onun içindir ki, medreseleri küçük bir meclis-i mebusân-ı ilmiyeyi andırıyor."⁷ diyerek aslında Kürtlerin tabiatında Meşrutiyet'in olduğunu, tabiatları gereği Meşrutiyet'i benimseyip, sevdiklerini ifade etmektedir.

Bu söylemiyle Bediüzzaman aynı zamanda Meşrutiyet'in Batı kaynaklılığını da reddetmekte, aslında Kürtlerin, hatta insanlığın yaratılışlarından getirdikleri bir meziyetleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin demokrasi serüveni, 19. yüzyılda Meşrutiyet'in ilanıyla başlar. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in 1908'de ilan edilmesiyle çok çetin tartışmalar yaşanır. O zamanın aydınları ikiye bölünür. Bir kısmı, meşrutiyeti savunurken bir kısmı da şiddetle meşrutiyete karşı çıkar. İkinci gruptakiler, meşrutiyeti Şeriat'a aykırı bulurlar. Şer'i esaslara dayalı Osmanlı'nın Batı menşeli meşrutiyeti benimsemesinin mümkün olmadığını düşünürler. Bediüzzaman bu tartışmaları meşrutiyetin insan fitratından geldiği şeklinde vurgu yaparak, insani ve yaratılışla ilgili bir boyutta değerlendirmiştir.

Bununla beraber Bediüzzaman'a göre Meşrutiyet "Esas-ı insaniyet olan cüz-i ihtiyarı temin eder."⁸ Cüz-i ihtiyar insanlığa Allah'ın bir ikramıdır. İstibdat ve hürriyetsizlik ise ihtiyarı elimizden alan bir musibettir. Allah'ın verdiği cüz-i ihtiyara normal şartlarda Allah bile müdahale etmezken, insanların ona müdahalesi asla kabul edilemez. Ve her türlü baskıcı rejimler bu insani vasfı elimizden aldığı için fitrat dışıdır. Allah'ın yaratılışımıza yerleştirdiği cüz-i ihtiyarı Meşrutiyeti gerekli kılar. Ancak meşrutiyetle yaşanabilir.

Bediüzzaman, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaptığı Doğu ziyaretinde, uzak yerden geldiği için kendisinden hediye bekleyenlere, en büyük bir

hediye ile geldiğini söyler. Milletin yarısını bu hediye uğruna feda etseydik yine ucuz olurdu, diyerek hediyenin ne kadar kıymetli olduğuna dikkat çeker. Çünkü, hediye olarak, Kürtleri, hatta bütün İslam âlemini, asırlardır geride bırakan zorbalık, keyfilik, istibdat virüslerine karşı etkili olan “meşrutiyet” ilacını getirmişti. Ki bu hastalıklardan dolayı bir türlü gelişemeyen, ortaçağ karanlıklarında kalan Doğu insanları için daha büyük bir hediye olamazdı.

Münazarat'ta Küdan ve Mamehuran adlı Kürt aşiretlerinin “alâküllihal vermeye mecbur oldukları emval-i emiriyeyi hazır” etmedikleri için askerlerin gelmesiyle beraber pek çok zulümlerin olduğu söylenir. Bediüzzaman bu hadiseden çok önemli ve günümüze kadar uzanan bir prensip çıkarır: “Bir millet cehaletle hukukunu bilmezse, ehl-i hamiyeti dahi müstebit eder.”⁹

Kendi hukukumuzu ve kendi sorumluluklarımızı bilmek hayatın ve meşrutiyetin olmazsa olmaz gereğidir. Herkesin kendi haklarına sahip çıkmasıdır meşrutiyet. Vazifelerimizi yerine getirip, haklarımıza da sahip çıkmak keyfiligi ve istibdadı ortadan kaldırır. Sorumluluklarımızı yerine getirmek ve haklarımıza sahip çıkmak da ancak bilgi ile, idrakte, hikmetle olur. Cahillikle değil. Cahillikten sadece suistimallikler ve zulümler çıkar.

Her zamanın bir hükmü olduğunu söyleyen Nursi, bu zamanın hükmünü de Kürtlere hitaben şöyle söyler:

“İşte ey Kürtler! Sizin bey ve ağa, hattâ şeyhleriniz dahi, eğer kuvvete istinad ile kılıncıları keskin ise, bizzarûre düşeceklerdir; hem de müstehakırlar. Eğer akla istinad ile, cebr yerine muhabbeti istimâl ve hissiyâtı, efkâra tâbî ise, o düşmeyecek, belki yükselecektir.”¹⁰

Bediüzzaman artık kuvvet döneminin bittiğini, bu zamanın hükmünün akla dayanan muhabbet ve hissiyatın efkara tabi olması olduğunu tespit eder. Bu gün bile Şark'ta muhabbet yerine husumetlerin görülmesi, fikir yerine hissiyatların ön plana çıkması pek çok karmaşalara, zulümlere, kavgalara, ölümlere sebep olmaktadır. Şarkta ve Kürtler arasında akıl, muhabbet ve fikir hâkim olmalıdır. Münazarat boyunca bu akıl ve kalp birlikteliği insanlığın kurtuluşu olarak zikredilir.

Kürtler, ayrılık veya onurlu bir birliktelik

Münazarat'ta Kürtler tarafından sorulan, ama aslında o günden bu yana pek çok Kürt için bir problem veya soru işareti olan bir konu vardır. Kürtlerin Türklere ayrılması belki de bu ülkede iki yüz yıldır tartışılan bir konudur. Bu amaçla pek çok faaliyetler gösterilmiş, gazeteler, dergiler çıkarılmış, hatta bu konu bir takım isyanlara kadar gitmiştir. Said Nursi'ye bu mesele çok açık bir şekilde sorulur:

Sual: “Şu hükümet ve Türkler nasıl olsalar, biz rahat edemiyoruz, yükselemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temâşâ etmek ve ellerimizi onlarla beraber sâfi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nâsıldır? Zîrâ hükümet ve İstanbul daha bulanıktır.”¹¹

*“Sizin bey ve ağa,
hattâ şeyhleriniz
dahi, eğer kuvvete
istinad ile
kılıncıları keskin
ise, bizzarûre
düşeceklerdir; hem
de müstehakırlar.
Eğer akla istinad
ile, cebr yerine
muhabbeti istimâl
ve hissiyâtı,
efkâra tâbî ise, o
düşmeyecek, belki
yükselecektir.”*

9. Age, s.213

10. Age, s.217

11. Age, s.225

Meşrutiyette
halkın umumi
fikirleri, düşünce
şekilleri hâkimdir.
Bu, “layık
olduğumuz üzere
yönetilirsiniz”
prensibine de
uygundur.

Said Nursi bu soruya “Meşrutiyet hakimiyet-i millettir” vurgusuyla cevap vermeye başlar. Millet nasılsa meşrutiyet ve hükümet de ona göre şekillenir. Meşrutiyette mebuslar hâkimdir. Mebuslar ise “efkar-ı ammeninin misal-i mücessemidir”¹² Meşrutiyette halkın umumi fikirleri, düşünce şekilleri hâkimdir. Bu, “layık olduğunuz üzere yönetilirsiniz” prensibine de uygundur.

Bediüzzaman “Öyle ise kendinizden teşekkî ediniz; her kabahati hükümet ve Türklere atmakla çok aldanırsınız.”¹³ diyerek Kürtlerden suçu başkalarına atmayarak kendilerinde bulmalarını ister. Şayet efkar-ı amme milletvekillerini olumlu yönlendirebilirse, mebuslar da kendi memleketlerine sahip çıkacak ve Doğu gelişecek, medeniyet seviyesini yakalayacaktır. Halbuki günümüzde bile bilhassa Doğu bölgelerimizde milletvekillerini iyi işler yapmaya yönlendirecek efkar-ı amme oluşmamıştır.

Said Nursi bu noktada bir örnek verir. Eskiden hükümet ve İstanbul kaynak ve pınardı. Oradaki bir bozulma her tarafa yayılıyor, her yeri kirletiyordu. Oysa Meşrutiyetle beraber İstanbul ve hükümet yüz pınarın ortasındaki büyük bir havuz gibidir. Kürtler bu havuzun pınarlarıdır. Havuz kirlense bile pınarlar temiz kaldıkça bir müddet sonra havuz tekrar temizlenir. Meşrutiyette önemli olan havuz değil, pınarların sıhhatidir.¹⁴

Bu bölümden anlaşılacağı gibi Said Nursi Türkleri ve Kürtleri ötekileştirmeyip aynı vücudun azaları gibi görmektedir. Nursi’ye göre Kürtler cahilliği bırakıp marifetle, faziletle, medeniyetle yükselseler hükümetin yanlışlıkları onlara tesir etmediği gibi, İstanbul’u bile iyiliğe sevk edebileceklerdir.

Ancak Bediüzzaman, Kürtlerde pınar olmadığını ve bu yüzden de uzaklardan gelen bozulmuş, kokuşmuş bir suyu içmek zorunda kaldıklarını söylüyor. Halk cahil kalıp, temiz pınarlar oluşmadıkça istibdat devam etmektedir. Bunun karşısında Nursi Kürtleri meşrutiyeti takviye etmeye çağırır. “Öyle ise, gayret ediniz, çalışınız; sebab-i saadetimiz olan meşrutiyeti takviye için, fikr-i milliyeti haffar (kazıcı) yapıp, marifet ve fazileti eline veriniz.”¹⁵ Çünkü Bediüzzaman’a göre Meşrutiyet sebab-i saadetimizdir. Hürriyetimizi açacak yoldur. İstidatlarımızı hayatlandırarak olandır. Milliyet fikrimiz Meşrutiyete yardımcı olmalıdır. Meşrutiyet ancak marifet ve fazilet ile gerçekleşir.

Said Nursi Kürtleri kendi meselelerine sahip çıkmaya çağırır. “Eğer siz insan olsanız, hükümet ve İstanbul ve Türkler nasıl olsalar olsunlar size fenalıkları dokunmaz, fakat iyilikleri gelir.”¹⁶

Bu sözü üzerine Said Nursi’ye “Neden iyilik gelsin, fenalık gelmesin? İkişi arkadaştır.” şeklinde bir soru gelir. Bediüzzaman’ın bu soruya cevabı şöyledir: “Yahu! Dedik: Şimdi, hükümet ve İstanbul çukurda bir havuzdur veya öyle olacaktır. Havuz ise, aşağıdadır. Fenalık sakildir, yukarıya yuvarlanmaz-cehâletle cezb etmemek şartıyla. İyilik nurdur, yukarıya akseder.”

12. Age, s.225

13. Münazarat, s.42

14. Münazarat, s.43

15. Age, s.225

16. Age, s.226

17. Münazarat, s.44

Bu satırlarda ve Münazarat boyunca Bediüzzaman Kürtleri daima kendi meselelerine sahip çıkmaya, cahillikten kurtulmaya, marifete ve fazilete çağırır.

Said Nursi Meşrutiyet konusunda fikirleri karıştıran, hürriyet ve Meşrutiyet'i takdir etmeyenlerin kimler olduğuna dair yöneltilen bir soruya verdiği cevapta da bazı Kürtlerin ayrılık düşüncelerine katılmadığını ifade eder. Böyle düşünenler "Cehalet ağanın, inad efendinin, garaz beyin, intikam paşanın, taklit hazretlerinin, mösyö gevezeliğin taht-ı riyasetlerinde insan milletinden" bazı kişilerdir ki muhali talep eder ve kendi kendilerine zulm ederler. Böyle kimselerin mağrurane millete ruhunu feda etme davasında buldukları halde milleti kandırmaya çalıştıklarını söyleyen Bediüzzaman, onların ayrılık fikirlerine katılmadığını şöyle ifade eder: "Hem de beylik veya tavâif-i mülûk mukaddemesi olan muhtariyet veya istibdad-ı mutlak mânâsıyla bir cumhuriyet gibi gayr-ı mâkul fikirlerde bulunan, hem de zulüm görmüş, kin bağlamış, hürriyet ve meşrutiyetin birinci ihsanı olan af ve istirahat-i umumiye-yi fikr-i intikamına yediremediğinden, herkesin âsabına dokundurmakla, tâ heyecana gelip terbiye görmekle teşeffi isteyenlerdir."¹⁸ Böyle kimseler zulüm görmüş, kin bağlamış, hürriyetin ve meşrutiyetin getirdiği af ve umumi rahatlamayı intikam fikrine yediremeyen, kavganın ve husumetin devamını isteyen kimselerdir. Oysa Bediüzzaman Meşrutiyet-i meşrua, hürriyet, af ve istirahat-i umumiye içinde Türk ve Kürtlerin beraber yaşamalarını ister. Kendisi bilhassa Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türk milliyetçisi iktidar tarafından o kadar zulümlere uğramasına rağmen hiçbir zaman, Kürtlerin Türklerden ayrılığını savunmamış, bu anlamda gelen teklifleri de hep geri çevirmiştir.

Said Nursi gelen bir soru üzerine Türk ve Kürtlere hürriyeti tarif eder: "Ey Türkler ve Kürtler! İnsaf ediniz. Bir Râfizî bir hadise yanlış mânâ verse veya yanlış amel etse, acaba hadisi inkâr etmek mi lâzımdır, yoksa o Râfizîyi tahtie edip nâmûs-u hadisi muhafaza etmek mi lâzımdır? Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve tedipten başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-i meşruasında şâhâne serbest olsun. *يَجْعَلُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا رِبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ* ¹⁹ nehyinin sırrına mazhar olsun."²⁰

Bu cevabı 5 maddede değerlendirebiliriz:

1. Adalet sıfatını üzerinde taşıyan kanunun üstünlüğü ve gerekli olduğu zaman kişileri terbiye etmesi, cezalandırması.
2. Hiç kimsenin kimseye tahakküm etmemesi. Keyfi hareketlere izin verilmemesi.
3. Herkesin hukukunun saklı olması. Hukuk dışı muamelelere izin verilmemesi. Herkese gerekli olan uygulamanın hukuk çerçevesinde olması.
4. Herkes meşru dairedeki hareketlerinde son derece serbest olsun. Meşru dairede kaldığı müddetçe kimse kimseyi, hiçbir şey için sınırlamasın, hiçbir şeye zorlamasın. Bilhassa bu cümle meşru dai-

Hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve tedipten başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-i meşruasında şâhâne serbest olsun.

18. *Age*, s.229

19. Bir kısmınızı Allah'ı bırakıp da bir kısmınızı ilahlaştırmasın.

20. *Age*, s.237

Yıllardır süren
husumetler,
kavgalar, kinler
neticesinde
savaşlardan,
ölümlerden,
gözyaşından
başka ne gördük?
Said Nursi yüz yıl
önce sulh asıldır
diyerek, bırakın
aynı dine inanan
Türk ve Kürtleri,
Ermenilerle bile
dostluk içinde
yaşamamızı
istemektedir.

rede olduktan sonra hürriyet ve Meşrutiyet'in insanlara ne derece geniş bir hareket alanı, kabiliyetlerin ortaya çıkması için ne derece rahatlık sağladığı noktasından önemlidir.

5. Allah'ı bırakıp kimse kimseyi ilahlaştırmasın. Tüm insanlar uluhiyete uzaklık noktasında da, abdiyet noktasında da eşittirler. Yani hiç birinin uluhiyet anlamında bir artıları olmadığı gibi, hepsi de abddirler. Öyleyse tek bir ilah vardır. O'nun haricinde her şey yaratılmıştır ve yaratılan hiçbir şey ilahlaştırılmaya layık değildir. Meşrutiyetin temel özelliklerinden biri de kişilerin birbirlerini ilahlaştırmamalarıdır. Zira Allah'a karşı ubudiyet, insanlara karşı hürriyeti gerektirir.

Bediüzzaman Münazarat'ta "şu milletin saadeti ve selameti Ermenilerle ittifak ve dost olmaya vabestedir" demektedir. Aslında bu prensip Türk ve Kürtler arasında da geçerlidir. Ne Türklerin Kürtleri ne de Kürtlerin Türkleri Anadolu'dan silip atmaları mümkün değildir. Günümüzde hiçbir kavmi ortadan kaldırmak yok etmek mümkün değildir. Bu Allah'ın istediği bir şey de değildir. O zaman bizlere düşen ittifak ve dostluk içinde yaşamaktır. Yıllardır süren husumetler, kavgalar, kinler neticesinde savaşlardan, ölümlerden, gözyaşından başka ne gördük? Said Nursi yüz yıl önce sulh asıldır diyerek, bırakın aynı dine inanan Türk ve Kürtleri, Ermenilerle bile dostluk içinde yaşamamızı istemektedir.

Bu dostluğun yöntemini de "Fakat mütezillelane dost olmak değil, belki izzet-i milliyeyi muhafaza ederek musalaha elini uzatmaktır" diyerek ortaya koymaktadır. Bu yöntem günümüzde bile tam anlaşılammıştır. Bir takım dindar Türkler bile, Kürtlerle kardeş olmaktan, eşit olmaktan bahsedip, hemen arkasından "ama, bizim üstünlüğümüzü ve efendiliğimizi kabul edin" gibi bir yaklaşım içindedirler. Said Nursi izzet-i milliyeyi muhafaza ederek dost olmaktan bahsetmektedir. Dostluk, her kavmin milli kimliklerini, âdet ve dinlerini yaşayıp yaşatabilecekleri ortamlarda gelişir. Yoksa bir kavmin diğerini kısıtladığı, kendi kimliğine aid unsurlara tabi olmaya zorladığı şartlarda değil. Kardeşlik ancak eşit şartlarda gelişebilen bir duygudur.

Özet

Son yılların tartışma konularından biri olan Kürt sorunu; bu toprakların insanları yüzyıllardır yaşadığı hürriyet, adalet, insan hakları ve demokrasi sorunlarıyla beraber değerlendirilmelidir. Bu temel problemlerin bir türlü aşılammaması ve insanca bir idari sisteme, insanca bir hayata kavuşulamaması, beraberinde sürekli başka sorunların doğmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada Kürt sorunu ekseninde birlikte yaşama yolları Münazarat'tan yola çıkılarak araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kürt sorunu, ayrılık, onurlu birliktelik, Meşrutiyet, hürriyet

Abstract

A controversial subject of the recent years, the Kurdish problem must be considered alongside the problems of freedom, justice, human rights, and democracy that have been experienced for centuries by the people of these lands. The fact that these fundamental problems have not somehow been solved and that a humanely administrative system and living conditions have not been attained have always caused the rise of other problems. In this study the ways of living together in relation to the Kurdish problem have been investigated based on Said Nursi's work Münazarat, 'The Debates'

Key Words

Kurdish problem, separation, an honorable union, constitutionality, freedom

